

Короткий огляд ситуації в Україні

Лютий 2024

ХІД БОЙОВИХ ДІЙ

- Російська армія, за підтримки ПВК, продовжує наступальні дії в Донецькій (район Авдіївки та Часова Яру) та Харківській (район Куп'янська) областях. Підрозділи Збройних сил України, не маючи достатньої кількості боєприпасів та засобів боротьби з авіацією ЗС РФ, 17 лютого були змушені **залишити** Авдіївку. В Харківській області влада готується розглянути можливість примусової евакуації сімей із дітьми з ряду населених пунктів вздовж лінії фронту. Зі свого боку, українська сторона продовжує обстрілювати російські військові об'єкти в Криму, а також на інших окупованих територіях України та на прикордонних територіях РФ. Зокрема, 14 лютого було **знищено** великий десантний корабель ЧФ РФ "Цезар Куніков" (такий клас кораблів зараз, через несправність Кримського мосту, забезпечує логістику російського військового угруповання в Криму). **В лютому також було знищено 13 російських військових літаків**, зокрема один літак дальнього радіолокаційного виявлення та управління А-50 (таких літаків у ЗС РФ залишилося всього близько 6).
- **8 лютого 2024 року відбулися зміни** в складі вищого військового керівництва ЗСУ, Головнокомандувачем замість Валерія Залужного було призначено Олександра Сирського. Попри те, що О.Сирський був на чолі успішних операцій української армії, відсутність чіткої комунікації з боку Президента щодо змін призвела до поширення фрустрації в українському суспільстві.
- **Загальні втрати російських військ**, за даними української сторони, на 27 вересня складають вже майже **415 тисяч** загиблими. Лише в лютому російська сторона втратила близько 28,5 тисяч загиблими. Водночас, за даними української сторони, кількість загиблих українських військовослужбовців за два роки - близько **31 тисяча** осіб. За підрахунками експертів, загальні втрати українських військовослужбовців на війні складають близько 250 тис. осіб.
- Російська армія продовжує наносити масові удари по українських населених пунктах, використовуючи тепер не лише російські та іранські, але також північнокорейські засоби ураження (ЗС РФ використали понад **20 ракет з КНДР для атак по Україні**, від ударів яких загинули щонайменше 24 людини, а ще понад сто отримали поранення). Під ударами перебували **Київ, Дніпро, Харків** (внаслідок удару по АЗС у ніч проти 10 лютого розлилося палаюче пальне, пожежа охопила 15 приватних житлових будинків, загинули семеро людей, серед них — троє дітей), **Львів, Одеса, Херсон, Берислав, Слов'янськ, Куп'янськ, Великий Бурлук, Костянтинівка** (25 лютого внаслідок обстрілу зруйновано **залізничний вокзал**), **Курехове, Очаків**, інші населені пункти, а також **прикордонні** населені пункти Чернігівської, Харківської, Сумської областей. У ніч на 23 лютого **Росія завдала комбінованого удару** по Україні шахедками та кількома типами ракет. Внаслідок удару російських безпілотників по цивільному об'єкті в Одесі загинуло троє людей, в Дніпрі постраждали вісім людей, 2 загинули, пошкоджена багатопверхівка.
- У тактику російської армії входить під час обстрілів скидання з безпілотників гранат з отруйними речовинами, що є **порушенням конвенції про заборону хімічної зброї** та порушенням законів ведення війни. Переважно це гранати з речовиною хлорпікрин, яка має сльозогінну, задушливу дію.

Цей документ підготовлений у рамках проекту "Забезпечення стійкості України в умовах зростання ризиків та наслідків війни", який реалізовується за фінансової підтримки Європейського Союзу

- Російські військові 24 лютого [вчергове розстріляли українських військовополонених «на камеру»](#). Це четвертий випадок розстрілів полонених за лютий місяць, які стали публічними. Перший випадок стався біля села Веселе (Бахмутський район) — там [убили двох військових](#), другий — на позиції «Зеніт» в Авдіївці, де, ймовірно, [розстріляли шістьох військових](#) 110 бригади ЗСУ. Третій — [поблизу Роботиного](#) (вбили трьох українських захисників). Розслідується 19 кримінальних проваджень за фактами вбивства 45 українських військовополонених.
- 8 лютого відбувся черговий [обмін](#) військовополоненими, до України повернулися 100 людей, з них близько половини - захисники Маріуполя (але Росія знову не передала військових з “Азову”). 12 лютого до України росіянами було [повернуто](#) 11 дітей. 16 лютого було [повернуто](#) до України тіла 58 загиблих військових.

ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР

- За офіційною інформацією ювенальних прокурорів з початку вторгнення більше ніж [1740 дітей постраждали](#) в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ. Станом на [29 лютого 2024 року](#) 2024 року 529 дітей загинули та понад 1230 отримали поранення різного ступеня тяжкості. На національному рівні в рамках кримінального провадження Офіс Генпрокурора перевіряє інформацію про понад 19 500 дітей примусово переміщених або депортованих з України. В Україну [повернуто](#) лише 388 дітей. Зареєстровано 126513 воєнних злочинів та злочинів агресії, а також 16609 злочинів проти національної безпеки.
- **Продовжується евакуація цивільного населення.** Пятеро дітей віком від 4 до 16 років вдалося [вивести з тимчасово окупованих територій](#), серед них – одна дитина-сирота. Від початку року вже вдалося повернути 25 дітей із Херсонщини. У розпал боїв група поліції «Білі янголи» [евакуювали](#) з Авдіївського напрямку 26 людей і собаку. В окупованій Авдіївці [залишилися](#) приблизно 700 мешканців (до війни там проживало 30 тисяч людей). 14 лютого 2024 року окупанти [обстрілювали](#) єдиний евакуаційний маршрут з Авдіївки — Індустріальний проспект, евакуація цивільних була майже неможливою. 27 лютого [із Селидівської громади Донецчини евакуювали 15 дітей](#) і 14 дорослих, яким нададуть притулок у Закарпатській області. З 9-ти населених пунктів Мар’їнської та Очеретинської громад Донецької області [евакуювали всіх дітей](#).
- **російська агресія продовжує нищити культурну спадщину та довкілля України.** Через агресію росії за останні два роки було пошкоджено або знищено понад 900 [об’єктів культурної спадщини України](#). Оцінки збитків, завданих війною культурі України, сягають 19 мільярдів доларів США, [довкіллю завдано збитків на 2,2 трлн грн](#). Від початку вторгнення зафіксували майже 3,6 тисяч російських [злочинів проти довкілля](#). Приватні агропідприємства також [постраждали від обстрілів РФ](#), що призвело до [втрат худоби](#) та серйозних збитків.
- **За два роки повномасштабного російського вторгнення в Україні Моніторингова місія ООН підтвердила 30 457 втрат серед цивільного населення:** 10 582 загиблих і 19 875 поранених - усі вони стали жертвами російської агресії. Також наголошується, що реальна кількість втрат серед цивільних значно вища, бо багато з них досі не підтверджені. За час повномасштабної війни в Україні 23 000 людей вважаються [зниклими безвісти](#).
- **Через російську війну Україна стала однією з найбільш забруднених вибухонебезпечними предметами у світі.** Третина української території всяна мільйонами нерозірваних мін і

касетних бомб, а також дротами, мінами-пастками та осколками снарядів. Найбільш забрудненими вибухонебезпечними предметами є три області України – це Харківська, Донецька і Херсонська області, якщо говорити про деокуповані території.

- **Утиски місцевого населення на тимчасово окупованих територіях України (ТОТ).** росіяни глушать інтернет та телефонний зв'язок у населених пунктах ТОТ, щоб українці не змогли передавати інформацію Силам оборони. Понад 10 жителів окупованого російською армією Енергодару перебувають у російських катівнях.
- **Російські агенти завербували індійців для війни в Україні.** Родини завербованих кажуть, що чоловіків віком від 22 до 31 року найняли на роботу «помічниками у військову установу росії», а на поле бою відправили під приводом «навчань».
- **російські спроби маніпулювання та перешкоди у розслідуванні.** російська сторона вчергове починає спекулювати на темі падіння 24 січня військового літака Іл-76 у Белгородській області та готовності передати Україні тіла людей, які загинули під час катастрофи. росія досі не передала Україні офіційних списків, не підтвердила факт загибелі людей та не надала доступ міжнародним організаціям до місця трагедії.
- **Проблеми постачання та економічні витрати у війні: виклики для України.** Приблизно половина озброєння, яке західні партнери виділили для України, не постачається вчасно, внаслідок чого втрачається особовий склад і території. З російської економіки, яка становить приблизно \$2 трлн, використовується понад \$150 млрд на війну.
- **З 9 лютого 2024 року на території Польщі біля кордону з Україною тривають акції протесту фермерів на дорогах**, які ведуть до пунктів пропуску. Головними вимогами протестувальників є заборона імпорту української агропродукції і відмова Польщі від Європейського зеленого курсу. За цей час сталося п'ять випадків висипання українських агрокультур з вантажних вагонів на колії чи з вантажівок на дорогах. Такі дії польських протестувальників впливають на економічний вимір, перешкоджає надходженню гуманітарних вантажів до України, посилює негативні настрої серед українського суспільства щодо стратегічних партнерів держави.
- **"Голосування" на псевдовиборах президента рф на тимчасово окупованих територіях** Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей вороги планують розпочати достроково – приблизно за тиждень до 17 березня. Крім того, на Запоріжжі в рамках "дострокового голосування" члени дільничних виборчих комісій приходитимуть до громадян додому. Відомо, що обхід громадян відбудеться на початку березня. У зв'язку з наближенням псевдовиборів президента рф пенсіонерів на окупованих територіях України за пайки умовляють долучитись до агітації за путіна. Метою цих "виборів" президента рф з 15 по 17 березня є легітимізація повномасштабного вторгнення та збір інформації про українських громадян для подальшої насильницької паспортизації та мобілізації.
- **Серед основних причин, що демотивують українських чоловіків йти у ЗСУ**, опитані назвали недостатнє матеріальне забезпечення (65,6%), можливість отримати інвалідність або померти (64,1%), невизначеність строків служби (63,8%) та ймовірність потрапити до поганого командира (59,6%) - свідчить соціологічне опитування дослідницької агенції Info Sapiens. Також на думку респондентів, на ефективність ЗСУ у цьому році негативно впливають корупція в Міноборони (46,2%), брак озброєння та боєприпасів (35,7%), втома суспільства від війни (29%) і зменшення військової допомоги від партнерів (22,3%). Невизначеність у питаннях мобілізації призводить до

зниження готовності громадян ставати до лав ЗСУ, втім, у лютому здійснено ряд заходів, спрямованих на врегулювання військової служби - зокрема, прийнято закон про [демобілізацію](#) військовослужбовців строкової служби, що дозволить послабити напругу навколо однієї з фруструючих тем.

- **Від початку повномасштабної війни [громадяни України здійснили перекази коштів на благодійні онлайн-збори, відкриті у monobank, на мільярд євро.](#)** Йдеться про 43 млрд 681 млн 445 тисячі 836 гривень приватних коштів, витрачених на захист проти ворожого вторгнення. До державного і місцевого бюджетів за січень-лютий 2024 року надійшло [податків](#) на 252,2 мільярда гривень.
- **Україна вийшла на рекордні показники експорту.** Вантажообіг портів Великої Одеси в найкоротшому місяці року становив 8 мільйонів тонн, з яких 5,2 мільйона — продукція українських аграріїв. Це [рекордні показники експорту](#) не лише українським коридором, але й за часів повномасштабного вторгнення. Попри російські маніпуляції, експорт через Чорноморські порти поступово наближається до довоєнних показників. Обсяг експорту з моменту початку роботи коридору досяг 28 мільйонів тонн, 19 мільйонів з них — зернові та олійні. Вантажі прямували до 42 країн.

ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР

- **Відсутність підтримки від США внаслідок триваючої політичної та бюджетної кризи в США має негативні наслідки для сприйняття США, як надійного партнера, а також здійснює деморалізуючий вплив на українське суспільство.** Збіг у часі відсутності очікуваної підтримки зі здійсненням росією наступальної операції призводить до негативних наслідків для української оборони й як наслідок покладання частини відповідальності на оборонних партнерів України. Водночас, це створює додаткові [іміджеві можливості](#) для європейської військової допомоги.
- **Очікування, що РФ буде розхитувати ситуацію, користуючись завершенням терміну Зеленського.**
- **Нестабільність у фракції більшості знаходить своє відображення у складностях в прийнятті [контраверсійних законопроектів](#) ініційованих Банковою.** Визнанням цієї ситуації та демонстрацією пошуку її рішення є зустріч Президента з депутатами власної фракції, яка мала на меті знизити рівень напруги. За інсайдерською інформацією, зустріч мала вкрай скромний й лише частковий ефект. Хоча ситуація залишається відносно робочою, занепокоєння викликає перекидання відповідальності за розробку та прийняття непопулярного законопроекту про зміни в системі мобілізації між органами виконавчої та законодавчої влади.
- **РФ розпочала проти України [спецоперацію під назвою «Майдан-3»](#),** мета якої посіяти серед українців думки про нелегітимність ухвалення рішень владою і в підсумку завдати поразки на полі бою в червні 2024 року.
- **Лідери західних країн поступово знімають табу на наратив щодо “поразки РФ”:** «Поразка Росії потрібна для безпеки та стабільності в Європі», – [сказав](#) Макрон. Дебати про можливість відправки військ окремих країн ЄС на територію України **поставили Росію у ситуацію “стратегічної невизначеності”.**
- **До ініціативи Великої сімки (приєдналось 31 країна) щодо надання Безпекових угод Україні увійшла в стадію імплементації.** Україна вже уклала Угоди із шістьма країнами, а Прем'єр-міністр Данії анонсувала, що **очікує на схвалення угод про безпекові зобов'язання між Україною та країнами Північної Європи.**

Цей документ підготовлений у рамках проекту “Забезпечення стійкості України в умовах зростання ризиків та наслідків війни”, який реалізовується за фінансової підтримки Європейського Союзу

- **Нові санкції США проти Росії** - цілі знаходяться в оборонно-промисловому комплексі фінансовій та інвестиційній системі (платіжна система, 4000 юридичних і фізичних осіб).
- Три з чотирьох найбільших **китайських банків припинили приймати платежі з російських** підсанкційних кредитних організацій з початку 2024 року.
- **Індія шукає інших постачальників нафти на заміну РФ** - НПЗ скорочують закупівлю російської нафти через санкційну політику США.

РОСІЙСЬКІ НАРАТИВИ, ПРОПАГАНДИСТСЬКИЙ ВИМІР

- **Війна в фокусі виборів президента рф**. наратив - «**Все для перемоги рф**». В цілому наративи президентська виборча кампанія путіна сформовано в наративах тематики справедливої війни, потреби мобілізації суспільства та економіки для військових потреб, російської військової потуги, проводяться заходи із учасниками т.зв. «сво», форуми щодо «сво» «Все для перемоги», соціальні ініціативи навколо війни, йдеться про російські технологічні переваги рф щодо Заходу, зокрема, - «російське новітнє озброєння перевершує закордонні аналоги» ([путін](#)), в рамках всеросійського форуму Народного Фронту "[Все для Перемоги](#)" (500 учасників — це представники найбільших оборонних підприємств, розробники спорядження, лікарі та будівельники, які працюють у зоні спецоперації). На рівні виборчої риторики кандидатів в президенти популяризується тематики війни та досягнення цілей т.зв. «сво». Йдеться про «правильний крок рф», монолітний стрій захисту росіян та «російського світу», «російської цивілізації» за допомогою «російської зброї» ([Слуцький](#)).
- Постійно наголошується на військовій потузі рф, - гіперзвукові блоки міжконтинентальної дальності «Авангард» і лазерні комплекси «Пересвет» та ін, заводи працюють в три зміни та ін. ([Путін](#))
- Практично всі зареєстровані кандидати в президенти рф в публічній площині демонструють мілітарну риторику, вказують, що «цілі сво» будуть досягнені на умовах рф («[нові люди](#)»), а мир може буде досягнуто тільки на умовах рф «повним розгромом України» ([Харитонов](#), комуністи).
- **Героїзація учасників т.зв. «сво», масовість підтримки та консолідації рф**. Триває постійний процес героїзації учасників т.зв. «сво». В рамках відзначення дня захитника отечества інтенсифіковано меморіалізацію загиблих. Тільки Российское военно-историческое общество (РВИО) ([Мединський](#)) станом на 1 лютого встановило понад 80 меморіальних дощок на російських школах. Розгорнуто відповідні кампанії на регіональних рівнях, з боку так званих політичних російських партій та ін. Навколо підтримки тих, хто бореться за рф [поширюються](#) постійні заклики саме для суспільної мобілізації – допомоги на фронті. У риториці російської верхівки [йдеться](#), що саме «відданість рф є однією найвищих чеснот» (путін)
- Понад 3,5 тис. російських муніципальних службовців [взяли](#) участь у “спеціальній військовій операції” (СВО) в Україні, повідомила пресслужба Всеросійської асоціації розвитку місцевого самоврядування (ВАРМСУ). Путін в посланні федеральним зборам [заявив](#), що нова політична еліта рф – учасники т.зв. «сво», запроваджується спеціальна кадрова програма «Время героїв».
- Поглиблена популяризація та підтримка війни рф в Україні для російського суспільства. Війна за «російську цивілізацію». В загальному дискурсі цілісно підтримується думка про цілковите схвалення війни російськими громадянами, російським суспільством як «війни захисту від зазіхання заходу» на «російську цивілізацію», йдеться про неминучий та виправданий характер російський дій як захист та попередження – «можна пожалкувати, що Росія не почала діяти в Україні раніше» ([путін](#)). В цілому в пропагандистських джерелах масово поширюється оптимістична оцінка дій рф в ході т.зв «СВО». За оцінками російських офіційних опитувань ВЦОМ

Цей документ підготовлений у рамках проекту “Забезпечення стійкості України в умовах зростання ризиків та наслідків війни”, який реалізовується за фінансової підтримки Європейського Союзу

65% росіян вважають, що спеціальна військова операція (СВО) [проходить](#) для російських військ «швидше успішно». Рішення провести СВО в Україні під час нинішнього опитування «швидше підтримали» 68% росіян, 19% «швидше не підтримали».

- **Подальша ескалація наративів щодо візії майбутнього та безпеки рф. наратив - “Цілі т.зв. «сво» будуть досягнуто та досягаються”.** З боку російських політиків поширюються ескалаційні наративи та меседжі, які мають відвертий геноцидний характер щодо України та українців, західних країн, звучать відверті погрози західним політикам. «Київ буде взятий, якщо не зараз, то пізніше, бо Київ «російське місце», яке управляється західними країнами, без розгрому «пронацистської кліки» рф не буде в безпеці, режим в Києві має бути знищено. України, не буде, це буде не країна, а якесь утворення з центром «Лемберзі». Або життя в нормальному спільній державі з рф, або нескінченний війна. ([Мєєведєв](#)). Росіяни та українці є один народ» ([Мєдведєв](#)), заперечується українська мовна та культурна ідентичність. Західні політики, які виступають проти рф - просто здохнут, [зазначив](#) Мєдведєв.
- Відповідні меседжі поширювалися практично одночасно із безпековою конференцією у Мюнхені.
- **Щодо готовності до перемовин про мир. Наратив - Заклики до мирних перемовин – бажання Заходу виторгувати «передешку».** Сигнали про необхідність переговорів, що лунають на Заході, це "хитрий" хід у надії на перепоchinoк, який використовують для постачання зброї Києву та спроби успішного контрнаступу. ([Мєдведєв](#)). Також йдеться про підвищення ставок в риториці щодо побажань російського суспільства – «частина України ще може бути збережена» в якомусь вигляді, [вказують](#) російські офіційні особи публічно в контексті перемовин.
- Триває поширення антиамериканських та антиєвропейських наративів, зокрема в контексті західної допомоги Україні. Для цього використовується й риторика часів II світової війни, приміром, стосовно Німеччини, цитуються вірші радянських поетів, де містяться заклики «вбити ворога», «хай горить його будинок, не твій». ([Мєдведєв](#)). Водночас одночасно з цим в офіційних коментарях у внутрішньому просторі заперечується ескалація, можливість війни рф та країн НАТО ([Пєсков](#)).
- Одночасно із запереченням перемовин йдеться й про готовність рф взяти участь в перемовинах з «представниками України» ([Мєдинський](#))
- **Щодо легітимності виборчої кампанії. Наратив - «Захід хоче дискредитувати та зірвати російські вибори президента».** Поширюються [дані](#) т.зв. соціологічних досліджень (ВЦОМ), які доводять, що 75% опитаних росіян готові проголосувати за Володимира Путіна на виборах президента РФ (початок лютого).
- Постійно поширюються наративи, що західні країни дискредитують російські вибори, за «західні гроші» [готують](#) «громадян» рф, які б зірвали вибори, зокрема релокантів (памфілова). При цьому вказується що на заході [поністю](#) дискредитовано виборчі процеси. Загальні наративи російських пропагандистських джерел – російські вибори цілеспрямовано [дискредитують](#) іноагенти за кордону, які підтримуються заходом та поширюють фейки, критикують позицію рф у війні, яка загрожує російському суверенітету.
- **Дискредитація української армії. Наратив про - «Стратегічне руйнування української оборони».** Напередодні російських виборів масовано поширюються наративи та меседжі про неспроможність ЗСУ російської військовій потузі, зокрема після втрати Авдіївки, роблять прогнози аналітиків про цілковиту дезорганізованість та [руйнування](#) українського військового опору». Йдеться про постійні перемоги російської армії - «збивання українських дронів», успіхи на полі бою, вказується, що рф «звільнила від ВСУ» 317 кв. км, з них 72 кв.км – Авдіївка ([Шойгу](#)). Путін [коментує](#) відступ ЗСУ з Авдіївки "[хаотичним бігством](#)". Вєсь час [інформується](#) про начебто

успішні удари по українській військовій інфраструктурі, по [об'єктам](#) українського ВПК. При цьому в офіційних пропагандистських джерелах доводі мало йдеться про збиття російських літаків, удари українських збройних сил по військовій російській інфраструктурі. Натомість постійно наголошується на втратах ЗСУ, зокрема стосовно [авіації](#), техніки.

- Проводиться кампанія із дискредитації головок ВСУ Сирського, зокрема поширюються відео з його пасинком, якій начебто в Австралії [підтримує](#) дії рф, наголошується на російській родині Сирського.
- **Антизахідна риторика. Наратив - “РФ воює проти Заходу та США, НАТО”.** Поширюються наративи із посилання на західних політиків про потребу перемовин з рф, просуваються тези, що надання далекобійної зброї з боку Німеччини [сприятиме](#) ескалації «конфлікту». Традиційно вказується, що будь-які європейські санкції гратимуть роль «бумерангу» для західних країн та не впливатимуть на економічну спроможність рф. ([песков](#)). При цьому періодично т.зв. «сво» подається в офіційному дискурсі як така, що «розпочиналася як операція проти України, але потім перетворилася на війну із Заходом, що може затягнути терміни її проведення, але це не змінить її хід» ([Песков](#)). Триває поширення [наративів](#) про присутність в Україні військових з західних країн.
- Дискредитація українського політичного керівництва. Україна [звинувачується](#) в «терористичних атаках» щодо начебто території рф (йдеться як про українські тимчасово окуповані території - [Крим](#), так й російські регіони Белгород, [Дзержинськ](#) та ін.), проте, наголошується, що рф повністю контролює ситуацію. Триває поширення тез про «антіросію» в Україні. Продовжується традиційна риторика про українських політиків як «[формених фашистів](#)». Постійно в публічному просторі російською пропагандою поширюються наративи, де [вказується](#), що «ЗСУ по наказах з Києва «цілеспрямовано завдають ударів по мирним громадянам та інфраструктурі». Масово заперечується озвучені Зеленським дані про українські військові втрати, адже київська влада «наживається на війні», ([Захарова](#))
- **Антивоєнна риторика. Наратив - «Смерть Навального вигідна тільки ворогам росії».** В пропагандистських офіційних ресурсах рф поширюються меседжі про «невигідність» смерті опозиційного політика А. Навального для російського політичного керівництва у колонії строго режиму. Звинувачення у причетності путіна до смерті російського опозиціонера [розглядається](#) та інтерпретуються кремлівськими пропагандистами як частина «масштабної кампанії, частина загального антиросійського курсу Вашингтона та його союзників. Смерть (засудженого у виправній колонії на Ямалі.) Критикується введення санкцій проти рф після загибелі Навального, відповідна критика лунає не тільки з боку російських акторів, але масово використовуються меседжі західних політиків та журналістів ([Т. Карсон](#)). Також поширюються наративи, які дискредитують дружину Навального, Юлію Навальну, яка називається в пропагандистських офіційних джерелах «[веселою вдовою](#)»
- Прессекретар президента рф Дмитро Песков [заперечує](#) будь-яку відповідальність Кремля за ситуацію навколо тіла навального, а звинувачення про блокування поховання поширюється «ворогами рф» з за кордону», як поширення дезінформації проти керівника держави.